

ACC. N:R M. 16429: 1-15.

Landskap: *Skåne*

Upptecknare: *Algot Nilsson, Osby* <sup>lantbr. f. 1887 i Vissel-
toffa</sup>

Härad: *V. Göinge*

Berättare: *Nils Johansson, "*

Socken: *Visseltorpa*

Berättarens yrke: *lantbrukare*

Uppteckningsår: *1964*

Född år *1852* i *Visseltorpa*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Kor och sten som dräggare, ok och sktillverkning. s. 1-15. LUF 125

Skriv endast på denna sida.

Bar!

M. 16429.

FOLKLIVSARKIVET

Institutionen för folklivsforsk-
ning vid Lunds universitet

Då understecknad var i åldern 15-20 år
körde jag med kor och har därför någon erfarenhet
om körkor med nötkreatur varför jag försökt
besvara frågorna härnäst. Men de är inte fullstän-
diga ty förhållandena är ju olika på vissa orter.

Högaktningfullt
Algot Nilsson

Antikvarie

f. år 1887 i Kulleröd, Visseltofte

1)

ACC. N:R M. 16429:1

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUNDKor och ostar som dragare: ok och oktill-
verkning

1 Före 1900 användes både ostar och kor samt hästar som dragare. Under slutet av 1800-talet ökade hästarnas antal under det att ostar i mindre omfattning användes. Okring 1900 var det endast en och annan som körde med ostar, men på småbruken körde många med kor. 1950 var det endast hästar som användes som dragare och det var det också 1962.

2 Av koraser som användes till dragare var det mest en korsning av Svensk rödbrödig boskap och s. k. smålandskor. De flesta småbrukare som körde med kor hade vanligen ej mer än två kor och dessa var då också mjölkdjur, men hade man flera kor tog man till dragare de som var mer köttdjur och muskulösa.

2/11-64

2)

ACC. N:R M. 16429:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

3

Kumera användes ej kor eller ostar
som dragare här på orten.

4

Före 1900 användes ostar och kor till
körslor på jordbruket, samt inkrämning av
skörden. Ostar användes också till skogs-
körslor, men sällan på vägarna några längre
sträckor. Omkring 1900 användes ostar och
kor vid jordbruket men i mindre omfattning
än förr. Omkring 1950 var det endast hästar
som användes som dragare.

5

Orsaken till att man slutade nyttja att
använda ostar och kor som dragare var att de
gick för sakta och därför anskaffade hästar
och sedan traktorer. Sedan 1920 har ostar ej
använts här i trakten, men på några småbruk
använde man kor till 1950. Orsaken till att ostar
slogsades först var att daglönerna höjdes mycket
så att det blev ej lönande att köra med ostar.

3)

ACC. N:R M. 16429:3.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

- 6 De som använde kor som dragare ägde vanligen ej mer än tre hektar odlad jord. De var också hantverkare såsom lissmeder, möbelsnickare och lagghärlsmakare eller också skogsarbetare.
- 7 De som ägde dragor hade 10-12 hektar odlad jord samt cirka 75 hektar skog.
- 8 De som blott använde hästar hade oftast omkring 15-18 hektar odlad jord samt skog.
- 9 De som använde kor som dragare kallades torpare eller småbrukare. Någon bestämd benämning på de som använde ökar eller hästar hade man inte.
- 10 Några stridigheter ^{förekom} emellan ökar och hästbänder, men litet gnabb eller spydigheter vid kabas då hästbänderna kallade de andra för ökfösare. Hästbänderna såg ju mer på kobänderna ty levnadsstandard och

4)

ACC. N:R M. 16429:4,

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

inkomstförhållande var det stor skillnad på. En toyrare hade endast en ko men han ville gärna köra på sitt lilla jordbruk själv. Då ordnades det så att hustrun drog i den ena ändan av oket. Men draget på oket satt mycket närmare kon, varför hustrun ej behövde använda så mycket kraft.

11 Den första tiden då man tämjde okar och kor måste någon leda dem tills de blivit något vana. Detta brukade utföras av någon pojke eller av hustrun där man körde med kor. Det brukade vara vid härrning som man utförde tämjningen. Det var då ej så noga om det gick hit och dit då de krånglade. De styrdes med rep. Dessa fästes om hornen med flera s. k. halvslog. Man brukade ha griska eller en lång smal käpp för att driva på dem, och det behövdes ty annars gick de mycket sakta.

5)

ACC. N:R M. 16429:5.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

12

Vid plöjning brukade man ej köra mer än halva dagar 5-6 timmar. Vid harvning körde man mer, 8-9 timmar. Man körde ej såningsmaskin eller skördemaskin med oxar eller kor, ty de hade ej kommit i bruk vid smärre jordbruk under den tiden. Med körstor av vagn vid häst och skörd blev det ej så många timmar om dagen, cirka 3-4 timmar. Korna brukade man låta vila en stund varje halvtimme men oxarna körde man längre perioder med. Man brukade ej låta djuren avlösa varandra, ty om man än hade mer än två kor hade man ej alla tämjda. Korna var arbetsdugliga tills de var omkring tio år. Dragoxarna körde man med hela dagar omkring 10 timmar. Man använde dragoxarna till allt jordbruksarbete och man använde också oxarna till skogskörstor.

6)

ACC. N:R M. 16429:6.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

13 Oxarna och korna gick ju ej så fort och var ofta lata också, varför man brukade säga att de gick som en tjärad lus.

14 Det var nästan uteslutande tungt arbete som ökar och kor användes till. Man använde dem aldrig för brudvagn eller likvagn. Under 1800-talet var det ganska vanligt att man körde till marknader i orten med ökar. De spelade ingen roll vid ässfester eller andra högtider. Omkörning med hästar har förekommit men det var så långt tillbaka som i början av 1800-talet vid s. k. staffansritt om annandag jul.

15 På ett ställe har det förekommit att man spånt en häst och en ko för plogen. Då hade kon likadana seke som hästen. Hästen ställdes då på högra sidan. Det var alltid samma sida.

7)

ACC. N:R M. 16429:7.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

16 Den som körde dragarna brukade också utfodra dem. Men dragarna brukade bond-
hustrur eller pigorna utfodra på samma gång
som de andra nötkreaturen. Det var vanligen
drängar som körde ocar. Det var ej någon sär-
skild benämning på honom, och han intog ej
någon särställning bland tjänarna. Dragolar
och dragarna erhöi bättre utfodring än ungdjur
eller sinner. De fick det bästa höet och även
något havregrösa. Kvinnorna skötte mjölkarna.
Det var i regel ej någon skillnad i utfodringen
av dragar och mjölkar.

17 Dragarna och dragarna vistades i samma
ladugård som övriga nötkreatur utom på de
större gårdarna där man hade särskild plats
för dragarna.

18 Då man skulle tämja ocar eller kor hade
man gärna ett inkört och vant djur. Ty att börja

8)

ACC. N:R M. 16429:8.FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

med två nybörjare var nästan omöjligt. Innan okarna var tämjda kallades de stutar. Man lade först oket på det tämjda djuret och ledde ut den på gården. Sedan man lett ut det otämjda djuret, fick en man hålla den medan körkarlen lade oket på den och band tömmarna om hornen. I början måste man leda den en tid, ty den ville gärna vända huvudet mot körkarlen. Okarna borde man tämja vid $1\frac{1}{4}$ års ålder, men korna skulle vara nästan fullväxta omkring $2\frac{1}{2}$ år. Man använde den vanliga arbetsoken, men man hade en sorts klave om halsen på nybörjaren, vilket gjorde att den kände sig mera tvingad. Tämjninge tog en tid av omkring en vecka stundom mer om djuret var ostyrigt. Några rituella täsningar eller besvämpelser för motståndiga djur förekom inte men väl svandomar i riklig mängd.

9)

ACC. N:R M. 16429:9.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND
—

Skänthistorier om otkörning finns många. Vid en mindre herrgård var det en torpare som skulle fullgöra dagsverke med att köra med ett par unga ostar. Det var på sommaren och mycket varmt så ostar var ostyriga.

Glom blev då arg och tog ett bastant vedtrå och slog den ena osten i huvudet. Men det tog för hårt, så osten föll till marken och dog.

Glom gick då till gården och sade till rättaren att den ena osten har fött slag och dött. Det var var naturligtvis solsting sade rättaren.

Det är intet annat att göra än du får gräva ner djuret. Ja men sade torparen det är ju mycket kött, kan jag ej få det. Det är kanske hälsovådligt sade rättaren. Ja men jag tar risken sade torparen och så fick han köttet. Ett dragdjur skulle vara grovrukt och köttfullt samt med lugnt temperament.

10)

ACC. N:R M. 16429:10.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

19

Om det var lämpligt avgjordes av ägaren.
Någon särskild dag för tämjningen var det ej.
På 1800-talet var det vanligt att kastrering
av tjurkalvarna av någon lekman, vanligen
någon lantbrukare som hade god praktik.
Sedan började man anlita veterinär. Redskapen
var ej många: en kniv och en tång samt rejs
för att snärja omkull djuret med. Några läsningar
eller besvärjelser förekom inte. Lämpligaste
tiden var då de var årssgamla. Helst utfördes
kastringen på våren vid betessläppningen.

20

För skärning av klövar och skoning av
otar anlättes man smeder i byarna eller s. k.
sockensmedar. Korna brukade man ej sko
ty man körde inte med dem om vintern.
Vid skoning av otar använde man två järn
på varje klöv ty man kunde inte ha
sådana skor som till hästar.

ACC. N:R M. 16429:11.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Vid skoringen var det ^{en} man som lyfte upp foten på oxen och lade det på en gall eller träkubb och fick sedan hålla det medan smeden utförde skoringen. Skoringen brukade utföras sent på hösten eller innan det blev snö och halt.

21 Det var ej vanligt här i trakten att man sätts på nötkreaturens horn.

22 Här i trakten var det vanligt att man använde ok av typ 6 enligt teckning. Man använde samma typ till oxar och kor, men för kor var de något tunnare och lättare, men lika breda. Man brukade använda björk till oket.

23 Man hade ej särskilda ok för olika arbeten.

24 Fördelen med ok som användes här i trakten var att de var lätta och skavde ej på sidorna som en del ok gjorde. En nackdel var att det var lätt för dragarna att kasta av sig oket om de ville kränga.

12)

ACC. N:R M. 16429:12.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

- 25 Det var ej vanligt att man dekorerade
oken. Endast en och annan målade dem.
- 26 Man vårdade oken och såg ofta över dem.
Det var mestadels ägaren av djuren som såg
till att det ej bildades valkar av här och smuts.
- 27 Här i trakten spelade oken ej någon
roll vid fester eller högtider.
- 28 Dragstängen drogs genom den ring som
hängde i okets mitt och fästes med en träspunt.
Det var en järnsing man fäste dragstängen
nti.
- 29 Då man skulle spänna för en oke eller
dragko lade man oket på de båda dragdjuren
som stod intill varandra. Därefter drog
man över hornen de öglor av läder som med
en länk var förenade med oket. Sedan band
man fast tömmen först med en ögla i repändan
~~och~~ som man hängde över hornen och sedan

lade man om hoven två eller tre halvslag med replet. Sedan löste man djuren och ledde ut dem genom att hålla i tömmen. Dörren måste vara ganska bred för att de ej skulle skava sig. Om djuren blev ömma eller skavda i manken brukade man linda en bit fårskinn om oket. Man brukade ej anlita veterinär för smärre sårskador, men stundom någon läskunnig lekman. Lignervier eller besvärjelser för att förhindra tryckskador och dylikt förekom inte.

30 Under 1800-talet var det sällsynt att man anlidade veterinären, ty han bodde tre mil härifrån, och därför anlidade man en välkänd lekman i trakten. För sår användes en salva som ströks på innan förband anlades. För vrickningar gavs massage med ingnidning kamferolja eller någon

14)

ACC. N:R M. 16429:14

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

hemlighållen blandning. Man använde inga besvärjelseforsnir vid behandlingen. Vrickningar i leden vid klövarna var den vanligaste åkommnan. Men även sår då de stängade varandra samt vid överanstängning, hålta i bakbenen.

31

Det var vanligen vagnmakaren som tillverkade oken. Men många bönder som var slöjd-kunniga tillverkade själv oken. Det fanns ej någon hantverkare som uteslutande tillverkade ok. Det var inga hantverkare som gick omkring och reparerade ok. De hemmagjorda oken var litet mer grovhuggna. Om bonden ej själv kunde reparera oken gick han till vagnmakaren eller till smeden som satte på en järnskena.

32

Fabriksmässig tillverkning av ok förekom ej. Ok såldes ej heller av kringresande försäljare.

15)

ACC. N:R M. 16429:15.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

- 33 Hantverkare hade ej' ok grå lager, utan
tillverkade endast på beställning. Försälfnings-
området var omkring halva socknen.
- 34 Förlager eller mönsterböcker efter vilka
man kunde tillverka eller dekorera oken fanns ej'.
Kägen nämnvärd dekoration förskom ej, möjligen
några ntskärningar
- 35 Tyvärr finns ej' foto eller teckningar bevarade.
Den sista tiden man börde med kor var det en
och annan som hade seler liknande höstselar,
men något klenare och lättare, och det gick bra.
- 36 En del upplysningar från 1800-talet har
lämnats av min fader. Johansson Nils född
1853 i Kulleröd Kisseltofta. Yrke och titel
Lantbrukare. Bosatt på orten sedan födelsen.
Orten invånarsantal cirka 700